

HOVEDOPGAVE

'Moldova – EU's nye nabo mod øst'

Produceret af Signe Thomsen (0999-0040-J)
og Anders Rostgaard Andersen (0999-0001-J)

Vejleder Roland Rasmussen

Afleveret onsdag den 4. juni 2003

Moldova – EU's nye nabo mod øst

Som et led i udvidelsen af EU, træder en række nye lande ind i fællesskabet i 2007. Dermed får unionen også nye nabolande mod øst. Et af dem er Moldova, i sovjettiden Moldavien, som er gået fra at have været en af de rigeste republikker i Sovjetunionen til at være Europas fattigste land. Fattigdommen æder landet op indefra. Korruption, kriminalitet og flugt af arbejdskraft til udlandet piner landet og gør situationen stadigt værre.

Moldova er havnet i en ond cirkel, fordi landets ledelse ikke har den fulde kontrol med alle landets grænser. I 1991 rev et område lidt større end Fyn sig løs med brug af militær magt og krævede selvstændighed. Regionen hedder i dag Transdnestr og ledes af selvproklamerede ledere.

Området er centrum for hvidvaskning af penge og handel med smuglergods, fordi ingen andre end lederne af regionen har kontrol med, hvad der foregår. Det har gjort situationen i Moldova ustabil, og det er ikke blevet bedre af, at store russiske våbenlagre og den forhenværende sovjetiske 14. armé er tilstede i området.

Morgenavisen Jyllands-Posten har besøgt EU's fremtidige nabo, Moldova, for at finde ud af, hvem det egentlig er, EU kommer til at dele grænse med.

Indholdsfortegnelse

Kort over Moldova	4
Fakta om Moldova og Transdnestr	5
Bærende nyhedshistorie	
’Eksperter efterlyser EU-engagement i Moldova’	7
Baggrund om konflikten	
’Et splittet land’	9
Baggrund om forhandlingerne	
’Sej start på forhandlingerne’	13
Baggrund om det politiske engagement	
’Som at slå i en dyne’	15
Reportage fra Tiraspol	
’Overvåget i Transdnestr’	17
Landeportræt	
’Den store økonomiske nedtur’	22
Case 1 til ’Den store økonomiske nedtur’	
’Ingen vil investere i det glemte land’	26
Case 2 til ’Den store økonomiske nedtur’	
’Hårdt slid på landet’	28
Case 3 til ’Den store økonomiske nedtur’	
’Længsel efter en svunden tid’	30

*Samlet antal anslag med mellemrum i opgaven: 78.800
Artiklerne ligger i prioriteret rækkefølge.*

Faktaboks

Moldova

Areal

33,843 km²
(Danmark 43,094 km²)

Indbyggertal

4,4 mio. (2002)
(Danmark 5,4 mio.)

Selvstændighed

Den tidligere sovjetrepublik blev uafhængig den 27. august 1991. Senere indgik Moldova i SNG-samarbejdet mellem de forhenværende sovjetstater.

Hovedstad

Chisinau (udtales 'kish-i-nou')
(indbyggere: 735.000)

Bruttonationalprodukt pr. indbygger

16.000 kroner
(Danmark 176.000 kroner)

Arbejdsløshed

1,9 pct. – officielt tal
(Forbehold: Et stort antal moldovere arbejder illegalt i udlandet).

Inflationsrate

9,6 pct. (2001)
(Danmark 2,4 pct.)

Møntfod

1 moldovisk leu = 0,51 kroner

Befolkningsgrupper

Moldovere/rumænere 64,5 pct., ukrainere 13,8 pct., russere 13 pct., bulgarer 2 pct., jøder 1,5 pct. andre 5,2 pct.

Sprog

Moldovisk (en dialekt af rumænsk), russisk, gagauz (tyrkisk dialekt)

Religion

Russiskortodoks 98,5 pct., jødisk 1,5 pct.

Statsform

Republik

Statschef

Præsident Vladimir Voronin (Kommunistpartiet, fra 2001)

Regeringschef

Vasile Tarlev (Kommunistpartiet, fra 2001)

Transdnestr

Selvproklameret republik, som strækker sig hele vejen ned øst for Dnjester-floden. Officielt en del af Moldova.

Areal

4163 km²

Indbyggertal

670.000 (1996)

Hovedstad

Tiraspol

Møntfod

1 transdnestrisk rubel = cirka 1 kr.

Sprog

Russisk (hovedsprog), moldovisk og ukrainsk.

Leder

Igor Smirnov

Eksperter efterlyser EU-engagement i Moldova

EU bør involvere sig i løsningen af konflikten mellem Moldova og udbryderrepublikken Transdnestr. Ellers mister EU indflydelsen på et kommende nabolands fremtid, spår flere eksperter.

Af SIGNE THOMSEN og ANDERS ROSTGAARD

EU risikerer at få en krudttønde til nabo, når Rumænien som ventet bliver en del af det europæiske fællesskab i 2007.

Det mener flere eksperter, som fastslår, at det er nu eller aldrig, at EU skal gøre sig gældende, hvis det europæiske samarbejde fremover ønsker at have indflydelse på, hvilken retning – øst eller vest – nabolandet Moldova skal orientere sig mod.

Moldova, der ligger klemmt inde mellem Rumænien og Ukraine, kun 40 minutter med fly fra Bukarest, er netop nu ved at bilægge en intern strid med den ikke anerkendte, selvproklamerede republik Transdnestr, der traditionelt har haft stærke bånd til Rusland, lige siden landsdelen med militær magt rev sig løs i 1992 - bakket op af netop Rusland.

Ny forfatning skrives

Regeringen i Moldova forhandler med lederne fra Transdnestr om teksten til en ny forfatning. Transdnestr's krav er indflydelse på blandt andet landets udenrigspolitik. Eksperterne frygter, at Transdnestr får sine krav igennem, således at de aktuelle, spæde tråde til EU bliver kappet og i stedet bindes sammen med Rusland.

Eksperterne anklager derfor EU for at lade stå til i forbindelse med de nuværende og afgørende forhandlinger, selv om det europæiske samarbejde selv har erklæret, at det har interesser i at have et godt forhold til nabolandene for at sikre stabiliteten i området.

»Det er nu, der skal reageres. Jeg er bange for, at det kommer til at gå alt for langsomt, og så vil Transdnestr forsøge at trække Moldova mere i retning af Rusland,« vurderer

Vladimir Socor, der forsker i forholdene i de tidligere sovjetlande for det Washington-baserede Institut for Avancerede Strategiske og Politiske Studier.

Forhandlingerne med den selvproklamerede republik Transdnestr, der er centrum for omfattende hvidvaskning af penge og sortbørshandel, begyndte i maj og forventes efter planen at slutte til november. På tegnebrættet er en føderationsmodel, som man ser det i Belgien eller Schweiz. Uenighederne i forhandlingerne går netop nu på, hvor meget magt den russisk orienterede Transdnestr-region skal have i forhold til den vestligt orienterede hovedregering i Moldova.

EU-engagement efterlyses

Direktør for det uafhængige Institut for Offentlig Politik i Moldova, Arcadie Barbarosie efterlyser engagement fra EU's side.

»Regeringen i Moldova har brug for bistand til at forhandle. Hvis det ikke lykkes for regeringen at sætte et solidt fodaftryk på forhandlingerne, kan landets bånd til nabolandene blæse i hvilken som helst retning, det skal være. Det kan endda være, at det kommer på tale, at vi skal forene os med Rusland,« siger han.

Lektor i Statskundskab ved Aarhus Universitet, Lars Johannsen, der som østeuropaekspert har forsket i de politiske forhold i Moldova, er enig med de udenlandske eksperter:

»EU bør tage del i løsningen af konflikten af hensyn til Europas egen sikkerhed. EU har en klar interesse i at stabilisere landet, for lige

nu strømmer moldoverne til EU-lande for at arbejde illegalt. Man må også huske på, at der er fare for, at den blodige, væbnede konflikt kan blusse op igen, så længe der ikke er fundet en ordentlig løsning.«

EU afviser

EU medgiver, at Europa har klare interesser i Moldova, og kalder det forkert at klandre det europæiske fællesskab for ikke at gøre noget.

»Kommissionen er meget involveret i løsningen af Transdnestr-konflikten, fordi vi mener, at det er forudsætningen for at tackle Moldovas økonomiske problemer,« siger Diego Ojeda, der er talsmand for EU's udenrigskommissær Chris Patten.

Han nævner blandt andet, at EU løbende har samtaler med Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) om forskellige emner, som eksempelvis hjælp til at udforme lovgivning og fremtidig bistand ved grænsekontrollen.

Men det er bare ikke godt nok, siger forskeren Vladimir Socor, der mener, at EU sagtens kunne spille en større rolle.

»I fremtiden er det planen, at OSCE sammen med Rusland og Ukraine skal mægle

i interne stridigheder, hvis landet beslutter at oprette en føderalstat. Her ville EU også kunne gøre sin indflydelse gældende og dermed sikre, at landet ikke kun følger Rusland,« siger han.

EU's kommende nabo har en katastrofal økonomi. Den svenske pendant til Danida, Sida, har beskrevet Moldova som det land, der har gennemgået den mest alvorlige økonomiske nedtur og det værste fald i levestandarden, der er set i nyere tid i en fredsperiode. Fattigdommen har tvunget halvdelen af landets arbejdsstyrke til at rejse til bl.a. EU-lande for at arbejde illegalt, korruption trives i bedste velgående, og store dele af befolkningen drømmer sig tilbage til sovjettiden.

Årsagen til fattigdommen er blandt andet, at landets sparsomme industri befinder sig i netop Transdnestr-republikken, som hovedregeringen ikke har haft kontrol med i 11 år. Den manglende kontrol med landsdelen betyder, at resterne af den forhenværende 14. sovjetiske armé, der stadig befinder sig i Transdnestr, og kæmpe våbenlagre er en konstant trussel i området.

Et splittet land

Moldova er officielt ét land, men i realiteten flækkede en borgerkrig det i 1992 i to. Den fortsatte konflikt er ødelæggende, og landet skal nu genforenes. Mange frygter, hvad det kommer til at betyde for det land, der om kun tre og et halvt år formentlig bliver nabo til EU.

Af SIGNE THOMSEN og ANDERS ROSTGAARD

To præsidenter. To typer lovgivning. To valutaer. To hære. Og alt i samme land.

Opskriften er ikke sund. Det kan Moldova, der efter planen bliver nabo til EU, når Rumænien i 2007 træder ind i samarbejdet, skrive under på.

Lige siden løsrivelsen fra Sovjetunionen i 1991, har landet været præget af en pinefuld konflikt med regionen Transdnestr, som har kørt sit eget løb uafhængigt af resten af Moldova.

Moldovas ministre har i nu snart 12 år været henvist til tilskuerpladserne, hvis de har villet følge med i udviklingen i regionen i den østlige del af landet, som af en selvbestaltet ledelse bliver regeret fra byen Tiraspol, der ligger kun 75 kilometer væk fra Moldovas hovedstad, Chisinau.

Forskelligt sprog og alfabet

Mens Moldovas regering efter Sovjetunionens kollaps genindførte det latinske alfabet, det officielle sprog blev igen moldovisk, der er en rumænsk dialekt, og økonomien blev tilrettet vesten, holdt man i Transdnestr stadig fast i sovjettiden.

Her blev anerne til Rusland plejet. Det officielle sprog er i dag russisk, bogstaverne kyrilliske, møntfoden hedder rubler, og hotellerne, caféerne og virksomhederne i og omkring den selvudråbte hovedstad, Tiraspol, er hovedsageligt statsejede.

»Selv om Moldova udefra er at betragte som ét land, er der i virkeligheden tale om to vidt forskellige stater,« siger økonomen

Galina Selari fra det selvfinansierende Center for Strategiske Studier i Moldova.

Mange forhindringer skal således fejes af vejen, før parterne fra Tiraspol og Chisinau igen finder sammen. Men finde sammen, det skal de. En katastrofal økonomi truer med at tvinge Moldova helt i knæ. En af hovedårsagerne er Transdnestr-konflikten, blandt andet fordi Moldovas industri i sin tid blev placeret i det område, der nu kalder sig Transdnestr.

Bekymring blandt eksperter

Lederne i Tiraspol og Chisinau er – i hvert fald udadtil – fast besluttede på at trodse hadet og finde en løsning. De er netop begyndt på at skrive teksten til en ny forfatning til landet, som efter planen skal munde ud i en føderation. Tidsrammen er et halvt år.

Det mulige resultat bekymrer dog de vestligt orienterede eksperter, der advarer EU om, at Transdnestr med sine russiske bånd vil øve indflydelse på det kommende naboland Moldova og trække landet i en mere østlig retning.

Arcadie Barbarosie er direktør for det uafhængige Institut for Offentlig Politik, der forsker i politiske forhold i Moldova. Han er en af dem, der ser faresignalerne blinke.

»Hvis det lykkes Transdnestr eksempelvis at få indført en vetoret mod udenrigspolitiske beslutninger, kan alt ske. Det kan endda være, at det kommer på tale, at Moldova skal forene sig med Rusland.«

Arcadie Barbarosie tvivler på, at Moldova kan løse konflikten til sin egen fordel uden bistand udefra.

»Moldova har brug for hjælp til forhandlingerne, men det virker som om, at de vestlige lande kun er interesserede i at skabe en sikker zone i området, men ikke i, hvordan konflikten ender,« siger han og henviser til den sikkerhedsmæssige trussel, som Trandnestr-regionen er i kraft af store, russiske våbenlagre og den forhenværende sovjetiske 14. armés tilstedeværelse i området.

Frygten deles af Vladimir Socor, der med base i Tyskland forsker i de tidligere sovjetlandes forhold for det Washington-baserede Institut for Avancerede Strategiske og Politiske Studier.

»Transdnestr vil have en føderation med to stærke magtcentre. Den vil de bruge til at presse Moldova i en østlig retning igen, ved at få indflydelse på bl.a. landets udenrigspolitik. Derfor efterlyser jeg mere vestlig involvering i konflikten. Det er nu, landets fremtid bliver tegnet.«

Ekspert: Rusland får frit spil

Seniorforsker Vladimir Socor synes, at Rusland allerede har trukket et længere strå, end de vestlige lande. Rusland skal sammen med Ukraine og Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) mægle i de konflikter, der måtte opstå i en kommende, genforenet stat.

»Det vil i virkeligheden sige, at Rusland kan præge landet, som det vil, fordi Rusland samtidig er medlem af OSCE og på den måde får dobbelt indflydelse. Jeg så gerne, at EU også blev en del af den trio, så den nye føderalstat også ville blive præget af en vestlig aktør,« siger Vladimir Socor.

Lektor på Aarhus Universitet, Lars Johannsen, der har forsket grundigt i de politiske forhold i landet, ligger på linje med de udenlandske eksperter.

»Hvis EU virkelig mener noget med, at vi skal have en fælles sikkerheds- og udenrigspolitik, så er Moldova et oplagt sted at sætte ind. Landet bliver EU's nye grænse

mod øst, og det kan kun være i EU's interesse at have en nabo med et stabilt demokrati og vækst i økonomien.«

Lars Johannsen advarer EU mod at sætte et såkaldt 'sølvtæppe' op ved grænsen til Moldova – en ny mur mellem det rige og det fattige Europa.

»Moldova er internt splittet mellem, om det skal orientere sig mod Vesteuropa, eller mod sine østlige naboer, Ukraine og Rusland. Hvis EU i kraft af Schengen-samarbejdet vælger at lukke helt af mellem Rumænien og Moldova, så skubber man automatisk landet mod øst, og det er ikke nødvendigvis noget, der sikrer et stabilt demokrati og økonomisk vækst i Moldova.«

Nyt initiativ over for nabolande

Seniorforsker Vladimir Socor efterlyser blandt andet, at EU får udfærdiget en klar politik over for de nye nabolande. Under det danske EU-formandskab i efteråret, blev de første skridt i den retning ganske vist taget med et nyt initiativ – 'New Neighbours Initiative' – som tegner en strategi over for de nye nabolande, Hviderusland, Ukraine og Moldova, men strategien er ikke blevet til konkrete initiativer endnu.

»Mange i EU-kredsen har forskellige holdninger til, hvilken rolle de nye lande skal spille. Derfor er jeg bange for, at det bliver alt for vagt. Desuden er det nu, og ikke senere, der er brug for EU's indblanding. Ellers er det for sent,« siger seniorforsker Vladimir Socor.

En af hovedforfatterne bag initiativet, den danske udenrigsminister Per Stig Møller, forklarer, hvorfor initiativet blev taget:

»Udviklingen i EU's kommende nabolande, inklusive Moldova, vil kunne påvirke udviklingen i EU – både positivt og negativt. Et stærkt demokratisk Moldova med økonomisk vækst vil gavne EU og Danmark økonomisk og politisk, herunder i form af øget stabilitet i regionen. Omvendt vil lovløshed, fattigdom og interne konflikter kunne få alvorlige konsekvenser for EU, bl.a. som pres på grænserne og organiseret kriminalitet.«

Per Stig Møller er dog ikke enig i, at EU blot lader stå til. Han mener, at der er taget nogle initiativer i den rigtige retning. EU har blandt andet indført visumrestriktioner for lederne i Transdnestr, men samtidig erkender han, at EU ikke tager direkte del i forhandlingerne.

Den samme erkendelse kommer fra udenrigskommissær i EU, Chris Patten, der dog via sin talsmand holder fast i, at EU er involveret på andre punkter.

»Gang på gang rejser vi emnet Transdnestr i vores samtaler med Rusland og Ukraine, hvor vi beder dem om at udnytte deres fulde indflydelse hen mod en løsning af problemet. Vi taler også med Europarådet og OSCE om forskellige emner, deriblandt lovgivningsarbejde og grænsekontrol, som er områder, vi forventer at beskæftige os med fremtiden. Sidst, men ikke mindst, har EU indført visumrestriktioner på lederne fra Tiraspol, hvilket har hjulpet på deres vilje til at nå en forhandlingsløsning,« siger Diego Ojeda, der er talsmand for udenrigskommissær Chris Patten.

Det er ikke lykkedes at få en kommentar fra EU om, hvorfor det europæiske fællesskab - som eksperterne efterlyser - ikke er mere direkte involveret i forhandlingerne.

Ruslands rolle

Rusland har i mange år haft indflydelse på hele området i og omkring Moldova. Også før dannelsen af Sovjetunionen, spillede russerne en rolle i Moldovas noget kaotiske historie, fordi det store imperium havde kontrollen med landet gennem næsten hele 1800-tallet. Båndene mellem Moldova og Rumænien, som var tætte før 1800-tallet, var dog så stærke, at det meste af landet i 1918 blev en del af Rumænien – på nær det stykke land, der ligger på den østlige side af floden Dnjester. Det område, som i dag er den selvudråbte republik Transdnestr.

Sådan var Moldova delt frem til Anden Verdenskrig, da Rumænien tabte området til Sovjetunionen, som kort tid efter gjorde landet til en sovjetrepublik.

Efter Sovjetunionens fald var det dog en anden faktor, der spillede ind på Transdnestrsløsning. Det var i stedet en frygt for fremtiden, viser de politiske analyser.

»Vi ved nu – for det har man fra russisk side indrømmet så sent som for et halvt år siden – at Rusland dengang var bange for, at Moldova ville forene sig med Rumænien. På det tidspunkt var der stærke kræfter i Moldova, der gerne netop gerne så en forening med Rumænien,« fortæller Arcadie Barbarosie, direktør for det uafhængige Institut for Offentlig Politik i Moldova.

Frygt for at miste goder

Det handlede også om en frygt for at miste privilegier og pensioner. I sovjettiden blev Moldova betragtet som et rekreativt område på linje med den ukrainske halvø Krim, hvor mange sovjetledere trak sig tilbage til, når de blev pensioneret. Det samme gjorde sig gældende i Moldova, især omkring byen Tiraspol, som i dag er Transdnestr selverklærede hovedstad. Området blev udset til det sted, hvor mange forhenværende KGB-ledere kunne nyde deres otium. De frygtede således, at de, som følge af selvstændigheden, ville miste deres favorable pensionsprivilegier, fortæller Arcadie Barbarosie.

»De var bange for, at privilegierne ville blive taget fra dem, når nu Moldova blev selvstændigt. De organiserede derfor de paramilitære enheder,« fortæller han. Det var disse enheder som Rusland støttede i den efterfølgende krig.

Borgerkrigen begyndte den 1. marts 1992 og varede to måneder, hvorefter en våbenhvile blev indgået. Den har nu stået på i alle årene, uden at konflikten er blevet løst.

I dag er Ruslands indflydelse i Transdnestr militært set ved at aftage. Det er begyndt at tynde ud i den forhenværende sovjetiske 14. armé, der i sin tid blevet ledet af general Alexander Lebed. Ud af arméens 10.000 soldater er der nu kun 2500 tilbage. Tilbageerykningen går meget trægt. Allerede ved årsskiftet skulle alle tropperne have været

ude, men nu er fristen blevet rykket til det kommende årsskifte.

Samtidig er der ifølge Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) begyndt at ske en reduktion i de store, russiske våbenlagre, der længe har været de største i Europa. Lagrene er en trussel mod sikkerheden i hele regionen. Der er nemlig ammunition nok samlet på ét sted, til at det ville kunne forvolde en skade, der svarer til to gange Hiroshima-bomben. Vel at mærke er der ikke tale om atomvåben, men om ammunition til konventionelle våben.

Et af de elementer, der kan være med til at spænde ben for foreningsprocessen, er på en og samme tid en af de helt væsentlige grunde til nødvendigheden af løsningen: Smugling og sortbørshandel. Stærke, kriminelle kræfter ønsker derfor at bibeholde Transdnestr-regionen ukontrolleret, fordi det er med til at holde det lyssky marked i live, erkender talsmanden for OSCEs mission i Moldova, Matti Sidoroff:

»I Transdnestr er der nogle folk, som tjener godt på denne konflikt, fordi der i Transdnestr ikke er nogen internationale organisationer, der kontrollerer området, netop fordi regionen ikke er anerkendt som stat. Disse folk lever på, at der kan foregå illegal handel,« siger Matti Sidoroff, der også fortæller, at nogle af lederne i regionen lever godt på konflikten.

Omfattende smugling

Institut for Offentlig Politik i Moldova har på baggrund af de officielle tal for import af varer til Moldova forsøgt at regne sig frem til omfanget af sortbørshandelen.

Tallene for importerede varer som alkohol, tobak, øl med mere, der kom forbi tolden i Moldova med destinationen Transdnestr, udgjorde omkring 475 mio. amerikanske dollars. Hvis det antages, at Transdnestr fik den berettigede skat af alle disse varer, ville Transdnestr have haft en skatteindtægt på 80 mio. dollars. Men de officielle tal i Transdnestr fra 1998 viser, at man i hovedkvarteret i Tiraspol kun modtog indtægter for disse varer på omkring 3,16

mio. dollars – altså cirka 4 pct. Resten må – ifølge Institut for Offentlig Politik – være smuglervarer.

Og her er der kun tale om de varer, som er passeret gennem Moldova:

»Samlet set skyder vi på, at der er en omsætning på det sorte marked på mellem 1 og 2 mia. dollars årligt,« siger Arcadie Barbarosie.

Iagttagere har også undret sig over, hvordan man har fået råd til at bygge et af Europas største fodboldestadioner i udkanten af Tiraspol. Byggeriet er finansieret af det mystiske selskab Sheriff, som ejer alt lige fra benzintanke over supermarkeder til cognacfabrikken Kvint i Transdnestr.

»Nogle grupper må have enorme summer af penge. Sheriff ejer en hel masse, men ingen ved, hvor pengene kommer fra,« siger projektleder Viorel Cibotaru fra Institut for Offentlig Politik.

I Transdnestr afviser man, at der skulle være ekstraordinært store problemer med hvidvaskning af penge og smugling.

»Der foregår ikke mere sortbørshandel her end i selve Moldova. Vi har nogle af de bedste og moderne grænseovergange. Også nogle, der er bedre end Moldovas,« siger Rouslan Slobodeniuc, der er viceudenrigsminister i den selvudråbte regering i Transdnestr.

Forhandling eller ej

Mange moldovere har undret sig over, at deres regering nu vælger at forhandle med lederne fra en region, der aldrig er blevet anerkendt som stat, og som tilsyneladende er fyldt med kriminalitet.

Matti Sidoroff, der er talsmand for OSCE, siger:

»Alternativerne for os er at forhandle eller ej. Vi er ikke for en løsning gennem krig eller magt. Fra vores synspunkt er Transdnestr ledere nu anerkendt som et lokalt lederskab, som vi skal finde en løsning med. Det hjælper ikke at se tilbage, nu handler det om at kigge fremad, så vi kan finde den rigtige løsning,« siger han.

Sej start på forhandlingerne

Seks måneder er tidsfristen for udfærdigelsen af en ny forfatning i Moldova. Den skal genforene landet, men vejen mod målet er fyldt med forhindringer.

Af *SIGNE THOMSEN* og *ANDERS ROSTGAARD*

Maj måned i år:

Parterne i Transdnestr-konflikten, de selvbestaltede ledere fra Tiraspol og regeringsdelegationen fra hovedstaden Chisinau, skulle mødes første gang for at begynde den lange vej mod målet, som er at skrive en ny forfatning for Moldova.

Men allerede her stødte parterne ind i den første, uventede forhindring. De var ikke blevet enige om, hvor de skulle mødes.

Forhandlingerne blev aflyst, og der blev indkaldt til nye møder hos Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE), hvor det fysiske sted for selve forhandlingerne skulle diskuteres.

Uenighed om magtfordeling

Men den, for begge parter, lidt uventede forhindring bliver højst sandsynligt kun som en mindre bakke på vejen mod målet i forhold til de bjerge, der venter forude, før de finder en løsning på den konflikt, der er ved at ruinere Moldova – landet, som, hvis Rumænien optages i EU i 2007, bliver ny nabo til EU.

Det største og nok mest besværlige bjerg er helt grundlæggende: Hvilken type føderation skal der være i Moldova?

Moldova og Transdnestr har vidt forskellige holdninger til, hvordan samarbejdet skal være fremover. Forhandlerne fra Moldova forsøger at trække forslaget i retning af en føderation, der har en stærk, central regering:

»Vores udgangspunkt er, at vi skal have fælles valuta, grænser, toldregler, hær og udenrigspolitik. Derudover skal der være udstrakt selvstyre i de enkelte regioner, hvor

man kan præge eksempelvis undervisningspolitikken,« siger viceminister for reintegration i Moldova, Victor Postolachi, som er fra det vestligt orienterede Kommunistpartiet, der har regeringsmagten.

Hans modpart i Transdnestr lægger et andet og markant anderledes forslag på forhandlingsbordet:

»Moldova har hidtil udelukkende villet høre tale om en genforening, men det kan vi i Transdnestr under ingen omstændigheder gå med til. Det vil betyde, at vi slet ikke får nogen indflydelse på eksempelvis udenrigspolitikken. Men en føderationsløsning ser jeg som et godt alternativ, så længe Transdnestr får ligeså meget at skulle have sagt, som Moldova. Det vil vi insistere på, og vi står meget fast,« siger Rouslan Slobodeniuc, der fungerer som viceudenrigsminister i Transdnestr.

Hvis det lykkes at overkomme dette bjerg af en forskel, vil bakkerne på vejen være mindre, men sammen skal parterne trods alt nå at finde konsensus på store områder som valuta, sprog, alfabet, politisk system, told og grænseovervågning.

Optimistisk tidsplan

Ingen tør spå om, hvornår føderationsløsningen bliver til virkelighed. OSCE-mæglerne arbejder med en tidsplan på et halvt år til at skrive landets nye forfatning i samarbejde med de to parter. Herefter skal det hele vedtages på en folkeafstemning.

Mæglerne erkender, at det bliver svært:

»Det er en meget optimistisk deadline, og det er sjældent, man kan holde sådan en. Det hele handler om politisk vilje fra begge parter.

Er den tilstede, vil det lykkes at opnå en aftale i løbet af den periode,« siger Matti Sidoroff, talsmand for OSCE-missionen i Moldova.

Den politiske vilje synes skabt af nødvendigheden. Moldova er så presset økonomisk, at landet simpelthen er nødt til at løse konflikten - koste, hvad det vil.

Viceminister for reintegration i Moldova, Victor Postolachi, siger:

»Transdnestr har kontrollen over hele den østlige grænse. Det går bare ikke, at et land ikke har kontrollen over sine egne grænser. Samtidig ligger virksomhederne i Transdnestr, så dem tjener vi ikke penge på.«

Som at slå i en dyne

En frisk meningsmåling viser, at de færreste moldovere endnu har taget stilling til, hvad de mener om en føderation med udbryderrepublikken Transdnestr. Generelt er moldoverne ikke særligt politisk interesserede.

Af SIGNE THOMSEN og ANDERS ROSTGAARD

Går alt efter planen, skal moldoverne til stemmeurnerne om et halvt år for at tage stilling til, om Moldova skal omdannes til en føderation med to regioner, Moldova og Transdnestr. Men 70 procent af dem kender ikke til fordelene og ulemperne ved en føderation, og 61 procent ved slet ikke, hvad en føderalstat er.

Det viser en meningsmåling lavet i april og maj i år for det uafhængige Institut for Offentlig Politik, som har til huse i Moldovas hovedstad, Chisinau. Instituttets direktør Arcadie Barbarosie understreger, hvor vigtigt det er, at der bliver informeret grundigt om føderationen, før den bliver sendt til afstemning.

»Når folkeafstemningen skal forberedes, er det overordentlig vigtigt at fortælle om, hvordan den nye føderation kommer til at hænge sammen. Sovjetunionen var også en slags føderalstat, men den kan ikke tjene som et forbillede i denne sammenhæng.«

Lav forståelse for politik

Projektleder ved samme institut, Viorel Cibotaru peger på, at moldoverne generelt interesserer sig meget lidt for politik.

»Vores forskning viser, at der er en absolut lav forståelse for politik. Kun 10 til 11 procent af befolkningen er interesseret i politiske emner. 80 procent mener slet ikke, at deres stemme betyder noget, når det gælder landspolitiske spørgsmål.«

Den 19-årige universitetsstuderende Natalia Lupu er en af de moldovere, der ikke kan se nogen idé i at blande sig i politik. Hun studerer aktiehandel på universitetet i

Chisinau, hvor hun hver dag møder mange jævnaldrende. Men politik – det er ikke noget, de taler om.

»Unge som mig ved i virkeligheden ikke ret meget om politik. Vi er blevet skuffede så ofte, når vi har troet, at alt skulle blive bedre. Det fører kun til skuffelser, hvis man blander sig i politik,« siger hun.

Ignorerer snak om føderation

Natalia Lupu har ikke besluttet sig for, hvad hun vil stemme, hvis der kommer en folkeafstemning om føderationen.

»På en måde ignorerer jeg al den snak om føderation. Folk siger det ene og det andet, men man ved ikke helt, hvad der kommer ud af det. Jeg ved heller ikke, hvad det er for nogle folk, der bor i Transdnestr. Jeg har aldrig mødt nogen af dem, men jeg har hørt, at der er meget kriminalitet derovre.«

Trods den umiddelbare afvisning af interessen for politiske spørgsmål, dukker den dog op, når man kradser lidt i overfladen. Modstanden mod den siddende kommunistiske regering er stor.

»Vi har fået de forkerte politikere valgt ind, de fører kun skidt med sig. Kommunisterne er bare gamle mennesker, som er stædige og ikke er villige til at tage nogen chancer,« siger hun.

Den holdning deler hun med mange andre unge. Flere gange i løbet af februar sidste år stimlede 30.000 mennesker sammen på paradepladsen foran regeringsbygningen i Chisinau. Det var især unge studerende, der protesterede mod det kommunistiske styre. De mente, at regeringspartiet kommunisterne

udnyttede sin position som den absolutte magthaver med 71 ud af 100 pladser i parlamentet. Beskyldningerne gik blandt andet på, at partiet udsendte propaganda på de statsejede TV-kanaler. Men de unge fik kun få indrømmelser, og de store demonstrationer stilnede af.

Kun få demonstranter tilbage

Der er kun ganske få, der stadig har tålmodighed til at demonstrere. En af dem er den 29-årige radiovært Oleg Brega. Han kommer lige fra en demonstration, da vi møder ham en eftermiddag i en park i Chisinau. Han fortæller, at der kun var mødt knapt 20 mennesker op.

»Det er svært at få folk med, fordi de ikke føler, det betyder noget længere. De er blevet trætte af at vente på effekten af demonstrationerne,« forklarer han, mens han hiver en avis frem fra tasken, så vi kan sætte os på en støvet trappesten.

Men Oleg Brega bliver ved med at kæmpe. Han ved fra sit radioprogram 'Hyde Park', der sendes om natten fra den statsejede radiostation Antena C, at der stadig er utilfredshed med den kommunistiske regering. Radioprogrammets navn henviser til 'Speaker's Corner', som ligger i Hyde Park i London. Og ligesom dér, kan alle også sige deres uforbeholdne mening i radioprogrammet. Folk ringer ind for at snakke om politik, og 'Hyde Park' har masser

af lyttere. Oleg Brega fortæller, at myndighederne er vrede over, at programmet bliver sendt.

»Mit program er stemplet af regeringen som antimoldovisk og antikommunistisk. Min direktør har bedt mig om at lukke programmet, fordi der bliver skåret i de offentlige tilskud til stationen på grund af det. Og faktisk lukkede vi det også i en periode, men så blev lytterne vrede. Nu er programmet på sin vis beskyttet af lytterne, fordi det er så populært, selv om der er mange politikere, der ønsker det nedlagt.«

Kæmper videre mod systemet

Når der skæres i de offentlige tilskud, er radiostationen nødt til at overleve på reklameindtægterne. Det kan være svært, så Oleg Brega og hans kolleger har ikke fået løn siden februar. Men så længe, det er muligt, vil Oleg Brega blive ved med at provokere sine lyttere til at tage et standpunkt. Til at være en del af demokratiet.

»Med hensyn til, hvor mange folk, der tør stå frem og være samfundskritiske, er der praktisk talt ingen forskel på nu og i sovjettiden. Moldoverne bliver uddannet af eks-kommunistiske lærere, og de underviser ikke i, at man har ret til at udtrykke sig frit og have en mening. Det vil tage mange, mange år, før ytringsfriheden og det politiske engagement er en selvfølge her i landet,« siger han.

Overvåget i Transdnestr

Udbryderrepublikken Transdnestr holder stædigt fast i gamle, sovjetiske idealer og vaner. Lenin vogter foran regeringsbygningen, og som udlænding undgår man ikke at tilbringe den første dag med at rakke rundt fra det ene kontor til det andet for at blive registreret. Transdnestr's ledelse holder et vågent øje med både indbyggere og besøgende.

Af ANDERS ROSTGAARD og SIGNE THOMSEN

Den overfyldte bus skrumler af sted. Hullerne i vejen er så store som havetrampoliner og har nogenlunde samme effekt på passagererne. Den russiske komediefilm på videoskærmen hopper også, så de fleste lader blikket vandre ud over de forårsgrønne marker. Kun enkelte steder brydes det grønne af en lille klynge huse eller en flok markarbejdere, der ligger på knæ og luger ukrudt under den stærke sol.

Turen fra Moldovas hovedstad Chisinau til Tiraspol i Transdnestr er på bare 75 kilometer og tager omkring halvanden time i bus. Men den halvanden time kunne ligeså vel være tilbragt i en tidsmaskine.

Statue af Lenin

I enhver by i det hedengangne Sovjetunionen stod statuen af Lenin på byens mest fremtrædende plads. I Tiraspol står den stadig foran regeringsbygningen, hvor Lenin med flagrende kappe troner i en kæmpe granitudgave. Regeringsbygningen ligger på hovedgaden, som hedder 25. oktober – den dato i 1917, hvor Lenin stod i spidsen for revolutionen i Rusland. Ladaer og Volgaer og andre gamle, rustne biler holder parkeret langs fortovet, og på gadehjørnerne står de karakteristiske gule kvas-kiosker, som alle, der har rejst eller levet i Sovjetunionen, kender som stedet, hvor man fik udskænket den populære læskedrik kvas, der minder meget om hvidtøl. Efter sigende har Tiraspol ikke ændret udseende de seneste 20 år.

Dengang var Tiraspol en af de store byer i sovjetrepublikken Moldavien, der var en af de i alt 15 i unionen. I dag er Tiraspol hovedstad i den selvproklamerede republik Transdnestr.

Chikaneret og terroriseret

Den selvudråbte præsident Igor Smirnov og hans regering sidder hårdt på magten i den lille republik. Før rejsen til Transdnestr besøgte vi menneskerettighedsforkæmperen Stefan Urito, som er formand for Helsinki-komiteen i Chisinau, og han fortalte, at indbyggerne bliver chikaneret og terroriseret, hvis de siger eller gør noget, der kritiserer regeringen. I den forbindelse nævnte han Skole nr. 20 i Tiraspol, hvor lederen gennem flere år har modtaget dødstrusler, fordi han insisterer på, at på hans skole foregår undervisningen på moldovisk og ikke på russisk, som er hovedsproget i Transdnestr. Det er planen, at vi vil opsøge ham, hvis vi slipper ind i republikken. Vi håber, at vi også kan komme i kontakt med nogle ganske almindelige borgere, så vi kan finde ud af, om de er så undertrykte og opgivende, som mange af de mennesker, vi har talt med på forhånd, beskriver dem som. Vi vil finde ud af, hvad deres holdning er til, at deres region er på vej til at indgå en føderation med Moldova. Vi vil se, hvad det er for et sted, som EU får til nabo, når Rumænien efter planen bliver medlem i 2007. Men først må vi se, om vi overhovedet får lov at krydse den

uofficielle grænse mellem Moldova og Transdnestr.

Militsen kontrollerer

Da bussen når grænseovergangen kommer den transdnestriske milits ind i bussen for at kontrollere, hvem der har tænkt sig at rejse ind i republikken. Soldaten kigger nøje på vores rødbedefarvede pas, og til sidst bliver vi to danskere og vores moldoviske tolk, Tania, bedt om at stå af. Udenfor peger en anden soldat med sin knippel over mod et lille skur. På vej derover undrer vi os lidt nervøst over den kampvogn, der står gemt under et camouflagenet på den anden side af vejen. Henne ved skuret bliver vi mødt af endnu to soldater, som beder os om at udfylde blanketter, hvor vi skal oplyse, hvem vi er, hvorfor vi kommer, hvor længe, vi bliver, hvem vi skal besøge, og hvor vi skal bo. Efter et kvarters tid og nogle uddybende spørgsmål får vi lov til at gå over grænseovergangen, hvor bussen holder på den anden side og venter på os.

Bussen kører videre. Vi kigger nysgerrigt ud af de beskidte ruder. Det er ikke hver dag, man får lov at bevæge sig i noget, der minder om et frilandsmuseum, der skildrer livet i Sovjetunionen.

Bykort er statshemmelighed

Da vi bliver sat af inde midt i Tiraspol, må vi, som alle andre udlændinge, der ankommer til Transdnestr, som det første registrere os hos myndighederne. Som journalister skal vi have tilladelse til at arbejde i regionen, så vi skal melde os hos Informationsministeriet, hvor der forhåbentlig ligger akkrediteringer til os. Problemet er bare, at vi ikke ved, hvor det ligger. Vi har ikke kunnet skaffe et kort over byen, for i Transdnestr betragtes bykort som statshemmelighed.

Tolken Tania spørger sig for på gaden, og vi finder ud af, at det letteste er at tage en trolleybus til det sted, hvor ministeriet ligger. Men vi har ingen transdnestrisk rubler til at købe billetter for. Selv om republikken ikke er anerkendt noget sted i verden, har den

alligevel sin egen møntfod, som udelukkende er gangbar på de 4163 km², der udgør Transdnestr. Det er svarer til, at Fyn skulle have sin egen valuta.

Vi får vekslet et par moldoviske lei hos en sortbørsvekslerer i en park og hopper på bussen. Da vi når frem til Informationsministeriet, må vi først igennem endnu en paskontrol, før vi får lov til at blive lukket ind i et lille, tætpakket kontor. Varmen er dræbende. En ældre herre med munden fuld af guldtænder tager imod os. Da han hører, hvem vi er, tørrer han med en træt bevægelse svedperlerne af panden og trækker en lille skuffe ud. Akkrediteringerne har vi ansøgt om flere uger i forvejen, og op af skuffen dukker da også en attest med vores navne. Han bladrer lidt i en bog med titlen ”National Sikkerhed i Transdnestr”, før han stempler attesten. Den giver os ret til at fotografere og stille spørgsmål til de folk, vi skal møde. Men kun i to dage, for længere kan vi ikke opholde os i republikken med de indrejsepapirer, vi har.

Papirerne mangler

Vi tager trolleybussen tilbage til hovedgaden for at tjekke ind på byens eneste hotel, Hotel Druzjba, som oversat til dansk hedder Hotel Venskab. Og damerne i receptionen er da også yderst venlige og elskværdige, men da vi beder om et værelse, ryster de på hovedet. Ingen har lov til at tjekke ind på et hotel, før vedkommende kan fremvise et dokument fra den lokale milits, der viser, at den har oplysninger om, hvem man er, og hvad der er ens ærinde i republikken. Det siger loven.

Vi begynder at fornemme, hvordan lederne af regionen ønsker at have kontrol med alt, hvad der foregår i området. Sådan fungerer tingene åbenbart her hos EU's nye nabo.

På vej ud igen, går vi gennem hotellets restaurant. Her er personalet ved at gøre klar til weekendens to balaftener, som afholdes hver fredag og søndag. Bordene får hvid dug på, og en kvinde er ved at hænge små guirlander op på de lyserøde vægge. I baren er

den 40-årige servitrice Irina Popovich i gang med at koble en ny fustage til fadølsanlægget. På væggen bag hende hænger Marx og Lenin side om side og holder øje med hendes arbejde. Det er de to portrætter, der får os til at henvende os til hende. Hun fortæller, at hun begyndte at arbejde i restauranten for 23 år siden, og at malerierne har hængt der al den tid, hun kan huske. De minder hende om gode, gamle dage, siger hun.

Savner Sovjetunionen

»Jeg savner Sovjetunionen. Jeg ville ønske, at de tider kom tilbage. Livet var meget mere stabilt dengang, for alle havde et job, og vi tjente nok til at kunne leve godt. Det hører til sjældenhederne i dag. Alle folk var gladere og mere venlige dengang, for ingen behøvede at bekymre sig om, om de havde råd til at købe det, de havde lyst til, og alle tjente det samme.«

Irina Popovich kigger ned i gulvet og fortæller, at hun tjener 150 rubler om måneden, og da kursen er den samme som den danske krone, kan vi hurtigt regne ud, at det er en løn, som det må være svært at leve for.

»Jeg tjente ikke mere i sovjetiden, men dengang kunne jeg købe meget mere for pengene. For en enkelt rubel, kunne jeg få både brød, smør og mælk. I dag kan jeg ikke købe noget som helst for én rubel. Jeg kæmper for at få det til at hænge sammen, og hver dag ærgrer jeg mig over, at jeg ikke længere har råd til at købe lidt til den søde tand – chokolade eller kage. Men den slags luksus kan jeg slet ikke tillade mig længere.«

Med håndfladen glatter hun tankefuldt en fold i forklædet. Så trækker hun på skuldrene og siger:

»Men hvem ved - hvis vi ikke havde lyttet til Lenin dengang, så kunne det være, at vi levede ligesom jer i Vesteuropa i dag. Så kunne det være, at jeg havde både en vaskemaskine, en mikrobølgeovn og et stereoanlæg.«

Hendes runde ansigt lyser op ved tanken, men samtidig påpeger hun, at politik ellers

ikke er noget, hun beskæftiger sig med. Hun og kollegerne diskuterer det næsten aldrig.

»Hvad skulle vi gøre det for?! Vi kan alligevel ikke ændre noget.« Hun slår opgivende ud med armene og fortæller, at hun ikke ved det fjerneste om de forhandlinger, der er i gang mellem Tiraspol-lederne og regeringen i Chisinau.

»Jeg kan ikke huske, hvornår jeg sidst har set en nyhedsudsendelse, og det interesserer mig heller ikke. Jeg har ingen mening om føderationsforslaget. Nej, jeg koncentrerer mig om at passe mit arbejde i stedet for, så jeg kan være sikker på at beholde det. Jeg tænker faktisk ikke på politik. Når der er valg, stemmer jeg kun af pligt, og jeg stemmer bare på dem, jeg kender, ikke efter hvilken politik, de fører. Det aner jeg alligevel ikke noget om, og desuden tror jeg ikke på, at min stemme kan ændre noget overhovedet.«

Irina Popovich ler og ryster på hovedet af det helt utænkelige i, at netop hendes stemme skulle kunne have indflydelse. Og et eller andet sted, forstår vi hende godt. Da Transdnestr ikke er internationalt anerkendt som en stat, er der heller ingen international kontrol med de valg, der bliver afholdt hvert fjerde år. Det betyder, at der så let som ingenting kan fuskles med valgresultatet, og det er den almindelige antagelse, at præsident Smirnov ikke holder sig for god til at gøre det. I parlamentet sidder 41 personer, og ud af dem tilhører kun to oppositionen.

Knapt så frie valg

Talsmanden for Moldovas afdeling af Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE), Matti Sidoroff har tidligere fortalt os om nogle af de metoder, der bliver brugt for at sikre, at den siddende regering kan blive ved magten:

»Officielt er der demokrati i Transdnestr, men der blev også afholdt valg i det tidligere Sovjetunionen, uden at det betød, det var et reelt demokrati. I Transdnestr bruger man stadig de metoder, der var typiske for, hvordan man dengang styrede valgene i Sovjetunionen. Ledelsen i Transdnestr truer

oppositionspolitikere til at trække deres opstilling tilbage, og hvis det ikke virker, finder man en måde at diskvalificere dem på. Det kan være ved at hævde, at de har været borgere i Transdnestr én dag for lidt eller noget lignende.«

Sådan foregår de frie valg tilsyneladende hos EU's kommende nabo.

Kø efter kø

Vi siger farvel til Irina Popovich, og resten af eftermiddagen går med at rakke rundt fra kontor til kontor for at blive behørigt registreret hos myndighederne.

Efter at have besøgt tre forskellige kontorer, hvor vi det ene sted skal vise vores pas, det næste udfylde nogle papirer, og det tredje betale en sum penge, bliver vi efter cirka fire timer sendt til et kontor, hvor vi kan få det endelige dokument udleveret. Vi er ved at være godt trætte af at stå i kø, og ikke mindst Tania, vores tolk, er udmattet efter at have diskuteret med de mange embedsmænd, vi har måttet konsultere i løbet af dagen. De har alle som en været sure og tvære. Også på gaden har vi bemærket, at ingen taler sammen, ingen smiler, ingen ler. Solen skinner fra en azurblå himmel, og luften er næsten 30 grader varm, men alligevel går folk bare af sted med et tomt blik i øjnene. Under poppeltræerne, som står langs 25. oktober-gaden, er der sat grønmalede bænke op. På de fleste af dem har to-tre mennesker sat sig for at få et hvil, men heller ikke de veksler et ord med hinanden. Transdnestrene virker som et folkefærd med meget lidt overskud i hverdagen.

Da vi når frem til det sidste kontor, er lugen lukket. I ventesalen sidder op mod 20 mennesker. De fleste stirrer bare ud i luften, mens andre bruger ventetiden til at læse avis. En ung kvinde tager sig en lur med hovedet lænet mod væggen. Bænken er hård og ukomfortabel, men hun lader ikke til at ænse det. Hun åbner søvngigt det ene øje for at se, om lugen mon er blevet åbnet. Det er den ikke, og hun vender tilbage til søvnen. Hun er vant til at vente.

Vi ser forundret på hinanden og bliver enige om, at med al den ventetid, vi har oplevet i dag, ville de fleste danskere hænge oppe under loftet af raseri på nuværende tidspunkt. Men transdnestrene lader til at acceptere den som noget helt naturligt. Sådan har det altid været.

Da lugen åbner relativt kort tid efter, vi er ankommet, er vi de første, der kommer til, fordi vi er udlændinge. Vi får vores dokumenter og tager hen for endelig at tjekke ind på hotellet.

Lasede skolebøger

Næste dag tager vi en taxa ud til Skole nr. 20, hvor vi skal møde lederen Ion Iovcev. Han tager imod i sit halvtomme kontor, hvor de få møbler ligner noget, der ville stå bagest på et loppemarked i Danmark, og reolen til venstre for hans vakkelvorne skrivebord er fyldt med lasede skolebøger. Han undskylder, at her er så forfaldent og fortæller, at resten af skolen er i samme stand. Han antyder samtidig, at sådan behøvede det ikke at være, men det vil han vende tilbage til i løbet af interviewet.

Skole nr. 20 er den eneste skole i Tiraspol, hvor undervisningen foregår på moldovisk, og eleverne lærer at skrive med latinske bogstaver foruden det kyrilliske alfabet. I Tiraspol er 17 procent af indbyggerne ellers af moldovisk afstamning, men den transdnestrisk skolelov siger, at undervisningssproget er russisk, og hvis der undervises i moldovisk som fremmedsprog, skal det skrives med kyrilliske bogstaver, ligesom man gjorde i hele landet under Sovjetunionen. Men lige præcis Skole nr. 20 følger ikke Transdnestr's regler, men er i stedet underlagt undervisningsministeriet i Moldova. Det er der finansieringen kommer fra, og lærerne følger de undervisningsplaner, der udstedes af den moldoviske regering.

»Præsident Smirnov og de andre ledere kan ikke lide, at vi her. De vil helst have, at skolen forsvinder, og lige siden vi åbnede i 1991, har de forsøgt at lukke skolen. De gør alt for at spænde ben for os, og skolen

overlever udelukkende, fordi lærerne, eleverne og forældrene står sammen om at holde den i live,« forklarer Ion Iovcev.

Trusler på livet

»I begyndelsen forsøgte myndighederne pænt at overtale mig til at lukke skolen, men da jeg nægtede, begyndte de at bruge andre metoder. Siden er jeg regelmæssigt blevet indkaldt til afhøring, hvor de anklager mig for alle mulige forbrydelser, jeg aldrig har haft noget med at gøre, og jeg modtager mystiske telefonopkald, hvor jeg bliver truet på livet. De andre lærere modtager også lignende opkald. Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om, at de er fra sikkerhedspolitiet her i Tiraspol. En nat for nogle år siden, blev jeg også kidnappet. De tog mig og kørte mig i bil til et sted, jeg ikke ved, hvor var. Siden har jeg ofte undret mig over, hvem der mon holdt hånden over mig den nat, for det var et sandt mirakel, at jeg overlevede.«

Ordene vælter ud af munden på skolelederen, men da vi spørger til, hvad der præcis skete under kidnappingen, klapper han helt i. Det er tydeligvis ikke noget, han tør fortælle os om. I stedet fortæller han om moldovernes vilkår i Transdnestr.

»Alle moldovere her i Transdnestr lever som fanger i et fængsel. Myndighederne tager sig ikke af os, vi bliver slet ikke beskyttet af staten - tværtimod. Jeg kan ikke engang forklare, hvor slemt det er. Man skal have følt det på sin egen krop for at vide det.«

Han drejer sig i stolen og peger ud i skolegården.

»Se blot på de forhold, eleverne her på skolen må tage til takke med. Bygningerne er nedslidte, og vi har alt for lidt plads. Vores 700 elever må møde i treholdsskift, fordi vi kun har ni undervisningslokaler. Det er ganske enkelt uholdbart, men regeringen vil ikke lade os sætte bygningerne i stand, selv om vi har pengene til det.«

Ion Iovcev forklarer, at skolen sidste år fik cirka 700.000 kroner af en japansk velgørenhedsfond til at renovere bygningerne.

Problemet er bare, at før de kan gå i gang, kræver det en tilladelse fra myndighederne, og den vil de ikke give.

»Det er ren chikane fra deres side. Det er grotesk, at vi har så mange penge til at gøre forholdene bedre for børnene, og alligevel nægter de at lade os gøre det.«

For at gøre ondt værre, er der en klausul fra den japanske fond, der siger, at hvis ikke pengene er brugt inden 1. september i år, går de tabt. Ion Iovcev har ikke de store forhåbninger om, at myndighederne giver sig inden da, og han fortæller, at det gør ham meget frustreret, når han tænker på det. Alligevel kunne han ikke drømme om at give op.

Samvittigheden driver kampen

»Alle borgere i Moldova har ret til at blive undervist på deres modersmål, også i Transdnestr, som jo officielt stadig er en del af Moldova. Hvis jeg giver op og lader myndighederne lukke skolen, er alle eleverne henvist til russisksprogede skoler. Det kan jeg ikke have på samvittigheden.«

Kampen mellem skolen og systemet har nu stået på i 12 år. Den vidner om, at Transdnestr-lederne kan blive en hård og stædig forhandlingspart, når der i den nærmeste fremtid skal skrives et oplæg til en ny forfatning, som skal være grundstenen i en føderation, der samler Transdnestr og Moldova.

Da vi kommer ud fra Ion Iovcevs kontor, har et af de tre hold elever lige fået fri. Gården myldrer med børn, og heldigvis lader det til, at selv om malingen skaller i store flager af skolens ydermur, og klasselokalerne er alt for små til de mange elever, så er de glade børn. En flok store drenge stimler sammen om os og spørger, hvad vi synes om deres skole og deres by. De tilbyder at give os en rundvisning i byen samme aften, men vi må skuffe dem med, at vi er nødt til at nå den sidste bus tilbage til Chisinau, for vi har ikke tilladelse til at være i republikken længere.

Den store økonomiske nedtur

Moldova var en af de rigeste republikker i Sovjetunionen, men siden uafhængigheden i 1991 har landet oplevet en økonomisk nedtur uden sidestykke i nyere tid. Moldova er i dag fattigere end flere af de hårdest belastede ulande.

Af *ANDERS ROSTGAARD* og *SIGNE THOMSEN*

Forestil Dem følgende billede af Danmark om 10 år:

Lønningerne er faldet så meget, at 80 procent af danskerne lever under fattigdomsgrænsen. På hospitalerne er der ikke råd til så banale ting som en Panodil til at dulme patientens smerte efter en operation, og mere sofistikeret medicin er slet ikke til at skaffe. Hospitalsudstyret er stærkt forældet, og det koster så meget at være indlagt, at det ikke er ualmindeligt, at folk må sælge alt, hvad de ejer, for at få råd til det. Uddannelse er blevet så dyr, at det kun er for de få. Der er ikke noget, der hedder pension længere. De unge flygter ud af landet for at arbejde illegalt rundt omkring i Europa, så de kan sende nogle få kroner hjem og på den måde forhindre, at resten af familien sulter.

Er det sådan, De forestiller Dem Danmark om 10 år? Nej, vel? Det er helt urealistisk.

Europas fattigste land

Men rent faktisk er det, hvad der er sket for det lille østeuropæiske land Moldova, som siden Sovjetunionens sammenbrud har oplevet en økonomisk nedtur, som den svenske pendant til Danida, Sida, i en rapport fra 2000 betegner som den værste, der er set længe:

»Moldova har den lidet misundelsesværdige rekord i at have undergået den mest alvorlige økonomiske nedtur og det værste fald i levestandarden, som i nyere tid er set i noget land i fredstid.«

I dag er Moldova uden sammenligning Europas fattigste land. Den almindelige moldovers købekraft er på linje med en zimbabwers og langt mindre end for eksempel en egypters.

Men sådan har det ikke altid været.

Moldova var i sovjettiden en af de rigeste republikker i unionen. Dyrkningen af landbrugsvarer som tobak, grøntsager og druer til vinproduktion var effektiv og indbringende, for jorden er frugtbar, og den geografiske placering i det sydøstlige hjørne af Europa giver både mange solskinstimer og tilpas med nedbør. Efter Moldova i august 1991 erklærede sig uafhængigt af Sovjetunionen, så det i den første tid også ud til, at landet kunne tjene som rollemodel for flere af de andre republikker, der i den tid løsrev sig. Demokratiprocesen forløb godt, de udenlandske investorer interesserede sig for landet, og der var megen optimisme omkring landets nye, selvstændige status.

Borgerkrigen var stopklods

Så kom borgerkrigen med udbryderrepublikken Transdnestr, og den satte for alvor en stopklods for den gode udvikling, der var i landet. De udenlandske investorer trak sig tilbage, og også lokale investorer mistede troen på, at det kunne betale sig at sætte penge i Moldova. Samtidig måtte landet vinke farvel til stort set al sin sparsomme industri, da alle kraftværker, stålindustrien, tekstilfabrikker og andre fabrikker traditionelt var placeret på den

anden side af floden Dnjestr, i det område, der nu blev til Transdnestr. Efter borgerkrigen røg landets økonomi således ud på en voldsom rutschebanetur, som altså betegnes som en af de værste, der er set i de senere år.

I Moldovas hovedstad Chisinau sidder økonomen Galina Selari. Hun arbejder for det uafhængige, selvfinansierende Center for Strategiske Studier og Reforme, som udarbejder rapporter om Moldovas økonomi, og hun er ekspert i, hvad den årelange konflikt med Transdnestr har betydet for landet.

Tab af industri

Galina Selari nævner tabet af industrifabrikkerne og den ustabile politiske situation som hovedårsagerne til, at Moldovas bruttonationalprodukt i dag kun er 14 procent af, hvad det var ved uafhængigheden i 1991.

»I dag har vi ingen konkurrencedygtige virksomheder, vi har ingen råstoffer, og vi kan heller ikke producere vores egen elektricitet. Vi er nødt til at købe alt udefra. Samtidig er der næsten ingen udenlandske investorer, der tør investere i Moldova, fordi vi har den interne konflikt med Transdnestr. Det er et alvorligt problem for os, og har selvfølgelig betydet et voldsomt fald i levestandarden og stor arbejdsløshed.«

Men selv om Transdnestr er endt med at sidde på hele industrien, så er det heller ikke lykkedes for folk her at holde levestandarden oppe. Galina Selari forklarer, at Transdnestrs problem er, at den selvudråbte stat ikke er internationalt anerkendt. De har deres egen valuta, men den er intet værd udenfor grænserne og kan ikke bruges til at handle med.

»I Transdnestr har de måttet skrue kraftigt ned for produktionen på fabrikkerne, fordi det er kompliceret at eksportere varerne. For eksempel har stålværket halveret deres produktion to gange siden sommeren 2001. Det påvirker også befolkningen i Transdnestr, at deres valuta er ubrugelig andre steder – det er helt tydeligt, for de tager imod hvilken som

helst anden møntfod i butikkerne derovre. De er akkurat ligeså fattige som os.«

Otte ud af ti er fattige

Som tilrejsende til Moldovas hovedstad Chisinau er det ellers ikke umiddelbart til at se, at man befinder sig i et land, som efter internationale kriterier i dag rangerer som et regulært uland. På hovedgaden Boulevard Stefan Cel Mare promenerer velklædte unge studerende, og både Hugo Boss, Versace og Adidas har butik her. Også McDonald's har gennem de senere år holdt sit indtog og har nu fire restauranter i byen.

Men ved nærmere eftersyn opdager man, at der aldrig er nogen kunder i butikkerne.

Ifølge FN lever mere end 80 procent af Moldovas befolkning for under syv kroner om dagen, og så snart man bevæger sig nogle få gader væk fra hovedstrøget, er man heller ikke i tvivl længere.

På markedet omkring busstationen i Chisinau flokkes kvinder fra landområderne, der forsøger at tjene lidt ekstra ved at sælge kål, radiser og andre grøntsager, de selv har dyrket. Andre står med billige nylonstrømper eller brugte plasticposer over armen, som de håber på at kunne tjene en skilling ved at sælge til højstbydende. De omkringliggende bygninger er ikke blevet vedligeholdt i mange år, og flere steder ser det ud til, at altanerne på de store beboelseskomplekser af beton kan styrte ned hvert øjeblik, det skal være.

Mange vælger da også at forlade de trøstesløse omgivelser. Arbejdsløsheden og de meget lave lønninger – gennemsnitslønnen i Moldova er i øjeblikket på 600 lei om måneden, hvilket svarer til cirka 300 danske kroner – får i stort omfang moldoverne til at søge til udlandet for at arbejde. De tager til lande som Italien, Portugal, Spanien og Tyskland, hvor de finder illegalt arbejde for så at sende pengene hjem til familien i Moldova. De officielle statistiker siger, at antallet af moldovere, der arbejder i udlandet er 234.000, men den almindelige antagelse er, at tallet er langt højere. Ifølge en ny rapport udarbejdet af det uafhængige Institut for

Offentlig Politik, som forsker i politiske forhold i Moldova, er det korrekte tal et sted mellem 600.000 og 1 million. Det er omkring halvdelen af den samlede arbejdsstyrke.

Den samme rapport konkluderer, at det på kort sigt kan have en positiv effekt på økonomien, når så mange mennesker sender penge ind i Moldova. Det er med til at holde sulten fra døren hos befolkningen, og det sparer alt andet lige staten for nogle udgifter. Men de negative konsekvenser er langt mere udtalte. De fleste af dem, der tager ud, må arbejde illegalt, fordi de ikke kan få arbejdstilladelse. Det fører til, at de må arbejde under elendige, slavelignende forhold, og mange af kvinderne havner i prostitution. I den anden ende af skalaen ses der en stor udvandring blandt de højtuddannede i Moldova. Det udsætter landet for såkaldt 'brain-drain', et begreb, der dækker over, at alle de kloge hoveder forlader stedet. De kloge hoveder, der ellers kunne være med til at få landet på ret køl. På langt sigt fastholder arbejdskraftens flugt Moldova i fattigdommen i stedet for at hjælpe det ud af den.

Fattigdommen gennemsyrrer alt

På landet, hvor tre fjerdedele af befolkningen bor, er det fåtallet, der har råd til landbrugsmaskiner og kunstgødning. De få traktorer og mejetærskere, der stadig kører på markerne, er overleveringer fra de opløste, sovjetiske kollektivbrug. I dag har de fleste enten en hest, eller også må de nøjes med deres egne hænder, en hakke og en le.

Da Moldova var en del af Sovjetunionen, stod republikken for en forholdsvis stor del af fødevarerproduktionen til hele unionen. Man dyrkede især grøntsager og druer til vinproduktion, men i dag er produktionen helt i bund. Da jorden skulle privatiseres efter uafhængigheden, valgte Moldova en model for jordreformen, der skulle give alle borgere lige meget af jorden. Det betød, at byboer såvel som landboer fik jord, og i dag ligger en stor del af Moldovas marker brak, fordi ejerne ikke bruger den. Samtidig lider landbruget under den måde, hvorpå produktionsleddene

var fordelt mellem de forskellige republikker i Sovjetunionen. Godt nok dyrkede Moldova druerne til vinproduktion, men alle vindestillerierne var placeret i Ukraine. Der ligger de selvfølgelig stadig, og det betyder, at man i Moldova ikke kan producere slet så meget vin, som man kunne tidligere.

Også det sociale sikkerhedssystem har lidt stor skade siden sovjettiden. Før uafhængigheden var universitetsuddannelse og hospitalsophold gratis. I dag koster det så meget, at de færreste har råd til uddannelse, og en tur på hospitalet kan betyde, at man må gå fra hus og hjem. Pensionerne, som ellers var en indgroet del af systemet tidligere, er nu så små, at de ikke regnes for noget – og desuden bliver de aldrig udbetalt til tiden.

Det er svært at få dagligdagen til at hænge sammen, når man bor i Moldova. Mange tyer til småkriminalitet, og det er ekstremt udbredt og accepteret, at dem, der har muligheden for det, tager imod bestikkelse. Embedsmænd på alle niveauer benytter sig af deres stilling til at tjene lidt ekstra. Efter sigende kan enhver studerende købe sig til en eksamen med topkarakterer uden at have åbnet en bog – det gælder bare om at have penge nok. Ifølge organisationen Transparency International, som overvåger korruption på verdensplan, var Moldova i 2002 det niende mest korrupte land ud af de 102 lande, som blev undersøgt. Moldova blev kun overgået af lande som Bangladesh, Angola og Uganda.

Ledelse erkender korruptionsproblem

Lektor ved Aarhus Universitet Lars Johannsen har netop færdiggjort en endnu ikke offentliggjort rapport om statens rolle i Moldova. Her har han spurgt henholdsvis 37 medarbejdere i statsadministrationen og 42 parlamentsmedlemmer om, hvorvidt de mener, at magtmisbrug er almindeligt blandt politikerne. På det svarer hele 89 procent af medarbejderne i statsadministrationen bekræftende, og 74 procent af parlamentsmedlemmerne svarer også ja.

»Det er meget almindeligt, at der opstår korruption i et land, der befinder sig i en

omstillingsfase, ligesom Moldova gør. Mulighederne for det er der, når lovgivningen og hele fundamentet for staten endnu ikke er på plads, og det udnytter folk,« forklarer Lars Johannsen

Men korruptionen er meget ødelæggende for samfundet, siger han:

»Demokratiet bliver sat ud af kraft, og korruptionen underminerer staten. Når alle hytter deres eget skind, kommer de institutioner, der skal til for at styre et frit marked, aldrig op at stå. Og når staten ikke evner at skabe en domstol, hvor befolkningen for eksempel kan få afgjort en sag om kontraktbrud, så mister befolkningen tilliden til staten. Staten får aldrig den magt i samfundet, som er nødvendig for, at der kan skabes økonomisk vækst, og det er netop det, Moldova lider under i dag.«

Omvendt Robin Hood-model

I øjeblikket samarbejder Transparency International og FNs Udviklingsprogram (UNDP) om en kampagne mod korruptionen i Moldova. Flere steder i Chisinau hænger der store plakater i bybilledet med budskabet ”Bekæmp korruption”.

Direktøren for UNDP i Moldova er dansker og hedder Søren Tejnø. Han mener, at den bedste måde at komme korruption til livs på, er ved at forsøge at ændre folks holdning til det.

»Korruption er en naturlig ting her i landet. Det er ikke et nyt fænomen, der var også masser af korruption i sovjetiden, og det værste er, at det er fuldt ud accepteret. Hvis den holdning bliver ved med at være der, stopper korruptionen aldrig. Derfor prøver vi med kampagnen at sætte emnet på dagsordenen, så det kan blive noget, folk i det mindste diskuterer. Det har det ikke været hidtil.«

Ifølge Søren Tejnø er det afgørende for Moldovas vej ud af fattigdommen, at man får stoppet den omfattende korruption.

»Korruption spænder ben for væksten i økonomien. Det er en slags omvendt Robin Hood-model, vi har at gøre med. Pengene kommer fra de fattige og vandrer hele vejen op gennem systemet for at ende hos de mest magtfulde personer her i landet, som så anbringer dem i en bank i Schweiz. På den måde får Moldova aldrig gavn af pengene.«

Ingen vil investere i det glemte land

Moldova er uberørt land, når det drejer sig om investeringer fra udlandet. Konflikten med Transdnestr satte en stopper for interessen, og nu er landet glemt af de fleste.

Af *ANDERS ROSTGAARD* og *SIGNE THOMSEN*

Moldova?! Hvor er det?

Sådan reagerer flertallet, når de bliver præsenteret for det lille land på kanten af Europa. Omkranset af Rumænien mod vest og Ukraine mod øst, syner landet ikke af meget på verdenskortet. Og det er da heller ikke ret meget større end Jylland.

Moldova har stærke historiske bånd til Rumænien, fordi området af flere omgange har været en del af Rumænien. Men mens nabolandet siden Murens fald har udviklet sig til et land med god vækst i økonomien og nu er med på listen over lande, der skal optages i EU i 2007, har Moldova aldrig formået at få gang i erhvervslivet. Tværtimod.

Aldrig hørt om Moldova

Grækeren Michael Smirnakis er en af de få, der går med overvejelser om at lave forretninger i Moldova. Han havde aldrig hørt om landet, før han mødte sin moldoviske forlovede for tre år siden, men nu er han taget hertil for at undersøge, om der er basis for at åbne en virksomhed.

»Jeg er i gang med at afsøge markedet og finde ud af, hvilken slags forretning der kunne køre godt her i Moldova. Jeg ser på mulighederne for at sætte gang i en form for industri, men jeg overvejer også at bygge nogle lejligheder. Nu må vi se, hvad jeg kommer frem til,« siger han og slår ud med armene.

Han forstår ikke, hvorfor Moldova ikke gør langt mere for at tiltrække udenlandske investorer. Landet har jo i allerhøjeste grad brug for dem, som han siger. Men det er svært at lave forretninger i Moldova:

»For det første er der et hav af papirarbejde, der skal være i orden, før man kan få lov til at åbne en virksomhed. Der er langt mere end i vesteuropæiske lande, og som udlænding bliver man hurtigt utålmodig, når man ikke er vant til, at tingene går så langsomt. Man kan risikere at vente i måneder på et enkelt, men afgørende dokument.

Penge under bordet

For det andet er der al den korruption. Hver embedsmand skal have penge under bordet, ellers forhaler han bare ens sag ud i det uendelige. Hvis politikerne i Moldova ikke ligefrem vil skræmme de udenlandske investorer væk, er de nødt til at gøre noget ved både bureaukratiet og de korrupte embedsmænd.«

Michael Smirnakis lægger vægt på, at han ville have givet op for længst, hvis ikke det var for hans forlovede og hendes familie, der kan guide ham.

»Jeg vil vove at påstå, at det ikke kan lade sig gøre at åbne en virksomhed her uden at have nogle gode kontakter i landet i forvejen, som kan hjælpe en med at finde vej gennem junglen af forskellige kontorer og embedsmænd, som alle sammen skal have penge. Ellers er det umuligt at gennemskue systemet.«

Økonomen Galina Selari fra det uafhængige, selvfinansierende Center for Strategiske Studier og Reformers i Moldova er enig i, at bureaukratiet og korruptionen er et problem, som Moldova må rette op på for at gøre landet mere tilgængeligt for udenlandske investorer.

»Vores procedurer er meget omfattende. Man skal have 10-12 stempler, før man overhovedet kan gå i gang med forberedelserne til at åbne en virksomhed, og samtidig skal man være forberedt på at betale bestikkelse. Det er der ikke mange, der har lyst til at give sig i kast med.«

Ustabil situation skræmmer

Men det er ikke de eneste årsager til, at Moldova ikke er et attraktivt sted at sætte sine penge, forklarer hun. Da konflikten med udbryderregionen Transdnestr blev til borgerkrig i foråret 1992, trak de fleste udenlandske investorer følehornene til sig. Borgerkrigen endte i løbet af to måneder i en våbenhvile, men uden at Moldovas regering genvandt kontrollen over regionen, som fortsat er ledet af separatisterne. Den ustabile politiske situation i landet har nu varet så længe, at det ser ud til, at investorerne end ikke har Moldova i tankerne, når de ser sig om efter et sted at placere deres penge.

Galina Selari er ærgerlig over den situation, Moldova er havnet i.

»Årsagen, til at ingen investerer i Moldova, var i første omgang den ustabile politiske situation. Konflikten har stadig stor indflydelse på investeringerne, men en ligeså afgørende faktor er, at vi simpelthen er blevet

glemt. Ingen kender landet, og det er et kæmpe problem.«

Hun mener, at det er blevet til en ond cirkel:

»Så længe vi har så få investorer fra udlandet, så rygtes det aldrig, at man altså godt kan investere i Moldova. Og hvis de ikke hører om os, hvordan skal de så vide, at landet overhovedet eksisterer?«

Løsning af konflikt nødvendig

Hun peger samtidig på, at en løsning af konflikten i Transdnestr alt andet lige vil give en åbning for, at flere vil investere i Moldova.

»Jeg er sikker på, at det vil ændre investeringsklimaet. Hvis vi igen bliver et helt land, vil vi have fælles økonomi, fælles grænser og fælles toldstempler. Det vil gøre handel både inden for landets grænser og med udlandet lettere, og den politiske situation vil blive stabil. Det er alt sammen noget, der kunne gøre Moldova til et mere attraktivt land at investere i.«

Sidste år satte udenlandske investorer knap 98,7 millioner amerikanske dollars i Moldova. Ifølge Galina Selari er det tal fortvivlende lavt.

»Investeringer for små 100 millioner dollars er praktisk talt ingenting. Det tal skal ganges med mindst 10, før det begynder at ligne noget.«

Hårdt slid på landet

Moldovas landbefolkning mærker for alvor, at tiderne har ændret sig, siden landet var en del af Sovjetunionen. Mary Victor Demyan er borgmesterfrue, men må alligevel arbejde fra tidlig morgen til sen aften for at kunne brødføde sin familie.

Af ANDERS ROSTGAARD og SIGNE THOMSEN

Klokken er lidt i seks om morgenen. Mary Victor Demyan slår øjnene op, da hanen galer ude på gårdspladsen. Det er tid at stå op, så hun kan få familiens tre køer drevet ud på marken, før hun skal fodre hønsene, gæssene og kaninerne. Hun vækker sin mand, så han kan give grisene mad og muge ud, før han skal på arbejde. Børnene får lov til at sove lidt længere. Deres pligter i marken og hos dyrene skal først passes efter skoletid - ellers er de for søvnige til at lære noget, som Mary siger.

Sådan begynder en helt almindelig hverdag for den 39-årige kvinde.

Mary er engelsklærer på landsbyskolen, hvor hendes tre børn går. Hun er vokset op her i Ciutulesti, som ligger i det nordlige Moldova. Landsbyen har lidt flere end 3000 indbyggere, som for fire år siden valgte Marys mand, Leonid, til borgmester. Om en uges tid er der borgmestervalg igen.

»Jeg håber selvfølgelig, at han får posten igen, for det vil han gerne. Men jeg synes, det er hårdt at have en mand i politik. Han arbejder mere, end han gjorde før, hvor han var politibetjent, og samtidig tjener han mindre,« forklarer Mary.

Knapt nok penge til mad

Og det med lønnen er blevet en vigtig faktor, siden Sovjetunionen brød sammen for nu snart 12 år siden. Tilsammen tjener ægteparret 1600 moldoviske lei om måneden, hvilket svarer til cirka 800 danske kroner. Det er mere, end hvad de fleste andre beboere i landsbyen har at gøre med, men det er stadig

ikke nok, når en familie på fem personer skal brødfødes.

»Livet var lettere i sovjettiden. Dengang fik alle den samme løn, og alle kunne leve hæderligt. Nu er der ingen, der kan leve af deres løn, så familiens ve og vel afhænger fuldstændigt af, om høsten bliver god. Lige nu har vi for eksempel ikke fået regn i tre uger, så alle her i landsbyen er bekymrede. Hvis høsten slår fejl, er der mange, der må sulte.«

Hele familien arbejder

Når Mary og de tre børn - to piger og en dreng - kommer hjem fra skole, skifter de tøj og går ad den hullede jordvej ud til familiens mark, hvor de dyrker hvede, sukkerroer, vindruer og grøntsager. Ligesom de fleste andre, ejer de ikke andet end et par hakker, som de må bruge til alt fra pløjning, til såning og lugning.

Da jorden i Moldova skulle privatiseres, blev både landboer og byboer jordejere. I dag ligger store dele af landbrugsjorden brak, fordi ejerne ikke bruger den. Men for familien Demyan betyder den mad på bordet, og det er Mary nødt til at leve efter i dagligdagen.

»Jeg bruger rigtig meget tid på marken, og det kan godt være frustrerende. Da Sovjetunionen endnu bestod, behøvede jeg kun at arbejde på skolen og kunne koncentrere mig om at være en god lærer. De folk, der arbejdede på kollektivbruget, tog sig så af madproduktionen til både sig selv og os andre. De havde mejetærskere og andre landbrugsmaskiner, og de havde

kunstgødning og sprøjtemidler til afgrøderne. I dag er der kun fire familier i landsbyen, der har en traktor, og ingen har råd til kunstgødning. Det var meget bedre dengang.«

'Livet er hårdt'

Mary ser drømmende frem for sig. Så rynker hun panden dybt, før hun fortsætter:

»Livet er hårdt, som det er nu. Jeg har aldrig fri, og jeg har evigt dårlig samvittighed over, at jeg ikke gør mit arbejde på skolen godt nok. Jeg har kun tid til at forberede mig i de sene aftentimer, efter familien har spist, og køerne er malket. Der er slet ikke tid nok til det. Også børnene har en langt hårdere hverdag, end jeg selv havde som barn i Sovjetunionen. Jeg skulle bare gå i skole og lave mine lektier, mens mine tre børn er nødt til at hjælpe til i marken og med at passe dyrene.«

Mary rejser sig fra spisebordet for at hente vand ude i brønden foran huset. Hun øser det op i et gammelt, grønt plasticbadekar, der står ved siden af. Klokkeren er hen ad otte om aftenen, og det er tid til at malke og fodre dyr. Vandet skal bruges til at vaske hænderne i bagefter. Hun kalder på de to yngste børn på

syv og elleve år. De har lige hentet køerne hjem fra marken, og nu skal de fodre kaninerne, mens mor malker.

Dyrene bor alle sammen på gårdspladsen. Kaninerne kryber ind i det inderste hjørne af buret, når grisetrynen kommer for tæt på, og hønsene og gæssene kunne rende rundt om benene på køerne, hvis de ellers turde. Var det ikke lige for den gule Lada, der trods alt ikke er 60 år gammel, kunne scenen sagtens være fra en lille gård i 1940'ernes Danmark.

Håb om god uddannelse til børnene

Mary henter sin spand og en skammel, hun kan sidde på, mens hun malker. Da det er vel overstået, bærer hun mælken ind i køkkenet, hvor den skal koges på brændekomfuret, før hun hælder den på flasker. Imens hun tænder op, fortæller hun om sine fremtidsdrømme.

»Mit håb er, at alle mine børn kan få en universitetsuddannelse, men lige nu har vi ikke råd til det. Vi har grise og nogle få køer, som vi kan sælge, så vores ældste datter på 16 kan komme på universitetet næste år, men jeg ved ikke, hvor pengene til at give de andre to en uddannelse skal komme fra.«

Længsel efter en svunden tid

I sovjettiden havde folkets sundhed høj prioritet. Hospitalerne var finansieret af staten, og patienterne fik betalt opholdet. Alt det, kollapsede sammen med Sovjetunionen.

Af *SIGNE THOMSEN* og *ANDERS ROSTGAARD*

På hospitalsstuen ligger otte kvinder. Sengene står nærmest klistret til hinanden.

Luften i rummet er tyk af fugt, selv om døren til altanen står åben, så patienterne kan ryge en cigaret engang imellem.

Allerede ved første øjekast er man klar over, at patienternes forhold på et hospital i Moldovas hovedstad Chisinau er langt fra de standarder, som vestlige hospitaler tilbyder. Men bag denne sandhed ligger en usynlig og en mere afgørende forskel, som først kommer frem, når patienterne begynder at fortælle om deres ophold på hospitalet.

Egne lagner og bestik

43-årige Galina Gheorghe skal nemlig selv betale alle udgifter, og maden og sengetøjet må hun selv medbringe.

»Jeg har betalt for alt lige fra røntgen og behandlingsprocedurer. Det er meget svært at betale for det hele. Mit ophold her kommer til at vare to uger og koste mig 2800 lei. Men jeg tjener kun 280 lei om måneden,« fortæller Galina Gheorghe, der indtil videre har ligget på hospitalet i en uge.

»Familien hjælper med betalingen, for jeg kan ikke klare det selv. De kommer også med mad og nye lagner til mig. Man er komplet afhængig af familiens velvilje,« fortæller hun.

Patienten i sengen ved siden af lytter med, og hun udbryder straks:

»Ja, uden familie er man tabt på gulvet.«

Forholdene på hospitalerne i Moldova har ændret sig drastisk siden Sovjetunionens kollaps.

Ude på gangen beretter den 35-årige specialist i urologi, læge Eduard Pleska, om de gamle dage.

Han fortæller, at dengang var patienternes ophold på hospitalerne gratis, lægerne havde det rigtige udstyr, og de blev – da de endelige blev lukket ud af det sovjetiske bur – beundret i den vestlige verden på grund af deres kunnen.

Men derouten i Moldovas økonomi har ramt hospitalsvæsenet hårdt. Der er ikke længere penge til mere end det allerhøjst nødvendige, og det er at opretholde hygiejnen på operationsstuerne,« siger Eduard Pleska.

»Det har virkelig førsteprioritet, at hygiejnen på operationsstuerne er høj. Ellers opstår der bare komplikationer,« fortæller han, mens han fremviser et højloftet, rungende lokale, som bruges, når der skal skiftes forbindelse og renses sår.

Lægen frustreret

Den skarpe lugt af klor skærer i næsen og sender en dunst ud på den mørke hospitalsgang, der kun oplyses af nogle få lysstofrør og det dagslys, som siver ind på gangen gennem sprækkerne ved dørkarmene på de slidte døre til hospitalsstuerne.

Eduard Pleska er frustreret over, at forholdene er, som de er.

»Der var mange dårlige ting ved Sovjetunionen, men med hensyn til sygehusvæsenet var det faktisk ret godt. Dengang kom folk på hospitalet, bare de havde hovedpine. I dag skal de slæbes herhen

i en ambulance, når det er helt akut,« fortæller lægen.

På konsultationskontoret fortæller han videre om de gamle dage, som han håber, vender tilbage. At det en dag kan lykkes at give patienterne den optimale behandling. Han er omgivet af slidte møbler og hæret tapet. Ud af væggene hænger afklippede ledninger. Håndtaget på døren er væk.

Mangler udstyr

Herinde på kontoret møder han patienterne, når behandlingen skal tilrettelægges. Det er her, de i fællesskab planlægger, hvilken medicin, der skal gives.

»Det sker tit, at jeg må reducere listen over medicin til det absolut minimale, fordi patienten ikke kan betale,« fortæller Eduard Pleska.

»Vi kan heller ikke altid tilbyde den bedste behandling, når vi opererer, fordi vi har ikke det nye udstyr, som for eksempel det, man bruger til kikkertoperationer. Ved en kikkertoperation kan man undgå at skære patienten op, men det er vi nødt til at gøre her. Det betyder, at patienterne mister meget blod, og de er sengeliggende i ti dage, mens de med nyere udstyr ville kunne forlade hospitalet efter to dage, næsten uden blodtab,« forklarer han.

Sygehuspersonalet har også oplevet den økonomiske nedtur på lønningsposen. Udbetalingen af lønninger er meget ustabil. I dag tjener Eduard Pleska 980 lei om måneden – knap 500 danske kroner - og det er rent faktisk en god løn for en læge. For de penge arbejder han mindst 50 timer om ugen. Han arbejder her på hospitalet, han tager vagter på et privathospital, og han underviser på universitetet.

Håb om bedre tider

På trods af de elendige forhold, bevarer Eduard Pleska håbet om bedre tider, og allerede nu, mener han at kunne se lys forude.

»Den kommunistiske regering ønsker, at det igen skal være gratis at være på sygehuset, og nu får lægerne løn igen. Det er blevet bedre, end det har været,« siger han.

Inde på stuen med de otte sengeliggende kvinder savner den 43-årige Galina Gheorghe også de gamle dage. Hun håber, de kommer igen.

»Alt var gratis, og behandlingen var bedre. Og så var sygeplejerskerne mere venlige. I disse tider bliver alle frustrerede, selv personalet. Så jeg ville selvfølgelig ønske, at alt var som før i tiden,« sukker hun.